

**QORTI TAL-MAGISTRATI
(GHAWDEX) GURISDIZZJONI SUPERJURI**

**MAGISTRAT DR.
PAUL COPPINI**

Seduta tas-7 ta' Novembru, 2008

Citazzjoni Numru. 119/2003

Reverendu Dun Karm Grech

VS

Anton F. Attard

Il-Qorti,

Rat iċ-ċitazzjoni li permezz tagħha l-attur, wara li ppremetta illi:

Illi l-konvenut huwa l-awtur ta' ktejjeb bl-isem 'L-Arċi-Matriċi li Qatt ma Kienet' ippubblikat f'Għawdex matul is-sena elfejn u tlieta (2003).

Illi għalkemm dan il-ktieb gie deskritt bħala kontruttiva bi twegiba għal pubblikazzjoni oħra li kienet saret fl-elf disa' mija u sitta u disgħin (1996) mill-attur bl-isem "Il-Knisja Arċi-Matriċi tal-Belt u tal-Gżira ta' Għawdex" l-kontenut tiegħu imur ferm oltre sempliċi kritika tal-kontenut ta' dak li

Kopja Informali ta' Sentenza

kiteb u fih sensiela ta' attakki personali diretti w indiretti fil-konfront tal-attur u fuq l-integrita' personali tiegħu.

Illi l-ktejjeb ta malafama lill-attur, bl-attribuzzjonijiet ta' imputazzjonijiet speċifiċi inġurjużi li jwasslu għal nuqqas ta' reputazzjoni u jesponuh għar-redikolu jew għal disprezz tal-pubbliku, liema reputazzjoni l-attur għandu kull jedd jittutela skond il-liġi.

Illi konsegwentement il-konvenut huwa responsabbli lejn l-attur għad-danni kollha sofferti minnu minħabba din il-pubblikazzjoni.

Talab lill-konvenut jgħid għaliex m'għandhiex din il-Qorti:

1. Tiddikjara li l-kontenut tal-publikazzjoni tal-konvenut fuq imsemmi tikkonstitwixxi malafama a dannu tal-attur u konsegwentement li l-konvenut hu ħati ta' din il-malafama.

2. Tillikwida l-kumpens dovut lill-attur in linea ta' danni minuu sofferti in segwitu għal dina l-malafama inkluż bl-applikazzjoni ta' l-artikolu 28(1) tal-Kap. 248 tal-Liġijiet ta' Malta.

3. Tikkundanna lill-konvenut iħallas lill-attur l-ammont hekk likwidat kif fuq imsemmi.

Bl-ispejjeż in dik tal-ittra uffiċjali ppreżentata f'Ottubru 2003 u bl-interess legali.

Il-konvenut imħarrek għas-subizzjoni li għaliha minn issa jinsab ngunt.

Rat id-dikjarazzjoni tal-fatti ta' l-attur kkonfermata bil-ġurament tiegħu.

Rat in-nota ta' l-eċċezzjonijiet tal-konvenut li biha eċċepixxa illi:

1. Illi in linea preliminari, l-attur naqas illi jindika b'mod korrett, dettaljat u akkurat liema parti jew partijiet,

mill-ktejjeb qegħda skond huwa tikkostitwixxi 'attakk personali dirett u indirett fil-konfront tiegħu, u fuq l-integrita' personali tiegħu', u għalhekk l-esponenti qiegħed isib ruħu fi grad illi ma jistax jiddefeni ruħu minn din il-kawża adegwament għaliex ma jafx minn xhiex qiegħed jilmenta l-attur. Dan iwassal għal nullita' radikali fiċ-ċitazzjoni illi ma jistax jiġi sanat, u għalhekk l-esponenti għandu jiġi liberat mill-osservanza ta' dan il-ġudizzju.

2. Illi mingħajr preġudizzju għall-premess, fil-meritu mhux minnu illi l-ktejjeb, jew xi parti minnu, fiha jew tikkostitwixxi xsi 'attakk personali dirett u indirett fil-konfront tal-attur u fuq l-integrita' personali tiegħu', u lanqas huwa minnu illi dan il-ktejjeb fih xi 'imputazzjonijiet speċifiċi ingurjużi li jwasslu għal nuqqas ta' reputazzjoni' jew 'jesponu (lill-attur) għar-redikolu jew għal disprezz tal-pubbliku', u għalhekk it-talbiet kontenuti fiċ-ċitazzjoni għandhom jiġu miċħuda bl-ispejjeż kollha kontra l-attur.

3. Illi fil-ktejjeb tiegħu, l-esponenti illimita ruħu sabiex juri bl-aktar mod ċar possibbli l-fallaċja ta' ċerti ipotesi u teoriji esposti mill-attur fil-ktieb tiegħu, u b'ebda mod u manjiera ma mar oltre jew infexx f'xi attakk personali kontra l-attur.

4. Għall-kuntrarju l-kummenti kollha inklużi fil-ktejjeb de quo jinkwadraw ruħhom perfettament fl-ambitu tal-*fair comment*, u huma leċiti u permissibbli skond il-liġi tal-istampa, kif sejjer jiġi dettaljatament pruvat waqt it-trattazzjoni tal-kawża.

5. Salvi eċċezzjonijiet ulterjuri fid-dritt u fil-fatt.

Rat id-dikjarazzjoni tal-fatti ta' l-istess konvenut maħlufa minnu.

Rat il-verbal tagħha tal-11 ta' April 2008 fejn ħalliet il-kawża għal-lum għas-sentenza.

Rat in-Noti ta' l-Osservazzjonijiet rispettivi tal-kontendenti.

Rat l-atti l-oħra tal-kawża, inklużi l-verbali tax-xhieda prodotti u d-dokumenti esebiti.

Ikkunsidrat:

Il-kawża hija waħda taħt l-artikolu 28 ta' l-Att dwar l-Istampja (Kap. 248) għall-likwidazzjoni tal-kumpens dovut lill-attur, in line a ta' danni kkaġunati minħabba allegata malafama li saret lilu bil-pubblikazzjoni tal-ktieb intitolat "**L-Arci-matrici li Qatt ma Kienet**" ppublikat fis-sena 2003.¹ Dan il-ktieb, kif jistqarr l-awtur fl-istess faċċata tiegħu, huwa "*studju kritiku dwar il-ktieb ta' Karmenu Grech 'Il-Knisja Arci-Matrici tal-belt u l-Gżira ta' Ghawdex'*" li kien ġie publikat fl-1996. L-isfond tal-polemika li wasslet għal din il-kawża hija l-kwistjoni li ilha għaddejja għal diversi snin bejn iż-żewġ parroċċi tar-Rabat dwar liema minnhom jistħoqqilha t-titolu ta' matrici. Mill-affidavit tiegħu² l-attur jidher li ħassu offiż b'diversi partijiet ta' dan il-ktieb, u b'mod partikolari bis-siltiet indikati fil-lista annessa ma' l-istess affidavit.³

Bl-eċċezzjoni preliminari tiegħu l-konvenut eċċepixxa n-nullita' taċ-ċitazzjoni, peress li l-attur, fil-fehma tiegħu, naqas milli jindika b'mod korrett, dettaljat u akkurat liema parti jew partijiet mill-ktejjeb qegħda skond huwa tikkostitwixxi attakk personali, dirett u indirett fil-konfront tiegħu u fuq l-integrità personali tiegħu, bil-konsegwenza li huwa qed isib diffikolta' jiddefendi ruħu sewwa għaliex ma jafx minn x'hiex qed jilmenta l-attur.

Imma kif intqal mill-Qorti ta' l-Appell: "*.... F'materja ta' eċċezzjonijiet ta' nullita' l-prinċipju applikabbli huwa ut magis res valeat quam pereat. Il-Qorti għandha tilqa' eċċezzjoni ta' nullita' minħabba fin-nuqqas ta' l-attur li jħares xi formalita' (sakemm ma tkunx nullita' li tirriżulta espressament mil-liġi) biss fil-każijiet fejn jirriżulta li l-konvenut isofri preġudizzju irreparabbli minħabba fin-nuqqas ta' l-attur. Il-liġi ma tiddikjarax espressament in-nullita' ta' l-attur li ma jħarisx l-artikolu 156(1)(a) u għalhekk*

¹ Dok. A anness mac-citazzjoni a fol. 5 - 40 tal-process .

² a fol. 53 - 54 tal-process .

³ Dok. KG2 a fol.55 - 60

huwa applikabbli l-artikolu 789(1) (c) tal-kap. 12 li jgħid li tista' tingħata eċċezzjoni ta' nullita' 'jekk fl-att ikun hemm vjolazzjoni tal-forma meħtieġa mill-ligi... kemm il-darba dik il-vjolazzjoni tkun ġiebet lill-parti li titlob in-nullita' preġudizzju illi ma jistax jissewwa xort'oħra ħlief billi l-att jiġi annullat.' " ⁴

Hekk ukoll ingħad illi: "... n-nullita' ta' l-atti ġudizzjali hija sanzjoni estrema li l-ligi trid li tiġi imposta biss meta n-nuqqas - formali jew sostanzjali - fl-att ma jistax assolutament jiġi tollerat mingħajr ħsara għal xi prinċipju ta' ġustizzja proċedurali." ⁵

Huwa minnu illi fil-każ in eżami l-attur ma jsemmix fiċ-ċitazzjoni l-brani kollha mill-ktejjeb in kwistjoni li huwa ħass ruġu offiż bihom. B'daqshekk pero' l-konvenut ma jistax ikun ġustifikat fl-allegazzjoni tiegħu li ma setax jiddefendi ruġu sewwa f'din il-kawża. Apparti l-fatt illi l-attur, proprju fl-ewwel seduta quddiem l-assistent ġudizzjarju, elenka fid-dettal il-partijiet kollha minn dan il-ktejjeb li bihom l-iktar li ħassu ingurjat, u allura sa mill-bidu tas-smiegħ tal-kawża l-konvenut kellu kull opportunita' jiddefendi ruġu, jirriżulta sew mill-provi li ressaq u anke min-nota ta' l-oġservazzjonijiet tiegħu, li huwa ma ġie bl-ebda mod ippreġudikat fid-difiża tiegħu. Ir-raġuni msemmija fl-istess nota ta' l-oġservazzjonijiet tiegħu, li huwa ma kienx jaf għandux jiddefendu ruġu bl-eċċezzjoni tal-*fair comment* jew inkella b'dik tal-verita' tal-fatti, ma tantx setgħet sabet applikazzjoni fil-każ in eżami. Dan għaliex il-konvenut messu kien jaf sa minn meta rċieva din iċ-ċitazzjoni li tali eċċezzjoni ma kienitx applikabbli għall-każ in eżami, billi l-attur bħala qassis u edukatur irtirat, li ma ippubblikax il-ktieb tiegħu fl-eżerċizzju tal-professjoni tiegħu, ma jikkwalifikax bħala wieħed mill-persuni ndikati fl-artikolu 12 tal-Kap. 248. Din l-eċċezzjoni preliminari qed tiġi għalhekk minnufih miċħuda.

---

⁴ Albert Portelli vs Dr. Riccardo Farrugia : 4.12.1998 kollez. vol. LXXXII. II. 1311

⁵ Appell : Guido J. Vella A.& CE vs Dr. Emanuel Cefai L.I.D. : 4.11.1991 vol. LXXV.II.474

Fil-mertu mbagħad, il-konvenut jiddefendi ruħu bl-eċċezzjoni tal-*fair comment*. Kif ġie stabilit mill-qrati tagħna, l-prinċipji ġenerali dwar il-liberta' ta' l-istampa huma s-segwenti:

(a) " *Ir-restrizzjonijiet li tagħmel il-liġi ta' l-istampa (Kap. 248) għandhom jiġu nterpretati fid-dawl ta' l-Artikolu 41 tal-Kostituzzjoni ta' Malta kif ukoll fl-isfond ta' l-Artikolu 10 tal-Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem, kif dan jiġi nterpretat fil-ġurisprudenza tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet Umani. Dana l-iżvilupp fis-sistema legali tagħna huwa żvilupp sinjifikanti ħafna għal pajjiżna billi ma jistax ma jkollux l-effett li jwessa' d-dritt ta' l-espressjoni. Madankollu, b'dana l-iżvilupp essenzjali, l-istampa ma ngħatat ebda passaport ta' immunita', billi tibqa' dejjem il-ħtieġa li jinżamm sens ta' proporzjon bejn il-liberta' ta' espressjoni u ċ-ċensura tal-malafama. Dejjem jinħtieġ li jinżamm bilanċ bejn il-bżonn li f'soċjeta' demokratika jiġihalla spazju suffiċjenti għal-liberta' li wieħed jikkritika u li jsemma' l-opinjoni u l-ġudizzju tiegħu, mal-bżonn l-ieħor, xejn anqas meħtieġ, tad-difiża tar-reputazzjoni, l-unur u l-isem tajjeb, li kull persuna f'soċjeta' demokratika għandha kull dritt li tgawdi.*"⁶

(b) " *Kulħadd għandu d-dritt li jipproteġi r-reputazzjoni u fama tajba tiegħu; li wieħed jattakka r-reputazzjoni u jnaqqas l-istima li persuna tgawdi fis-soċjeta' hija ħaġa kerha u ta' min jistmerrha. Ir-reputazzjoni tajba hija aqwa minn kull ġid materjali u l-integrità' fiżika tagħna timmira wkoll li tħarsilna l-integrità' morali tagħna kif ukoll l-isem tajjeb tagħna. Dan kollu huwa raġonevolment meħtieġ f'soċjeta' demokratika u għalhekk, il-limitazzjoni li l-imsemmi artikolu tal-liġi jagħmel għal-liberta' ta' l-espressjoni bħala dritt fundamentali, għandha l-iskop li tipproteġi r-reputazzjoni u l-fama ta' ħaddieħor.*"⁷

---

⁶ Appell : Vincent Borg vs Victor Camilleri : 15.11.1994 .

⁷ Qorti Kostituzzjonali : Lawrence Grech vs L-Onor. Prim'Ministru et. : 15.5.1995 vol. LXXIX. i. 148

Kif jgħalliem l-**Odgers**,⁸ "The following are the essential characteristics of fair criticism:-

1. *Criticism deals only with such things as invite public attention, or call for public comment. It does not follow a public man into his private life, or pry into his domestic concerns.*

2. *Criticism does not attack the individual but only his work. Such work may be either the policy of a government, the speech or action of a member of Parliament, a public entertainment, a book published or a picture exhibited. In every case the attack is on a man's acts, or on some thing, and not upon the man in his private capacity. A true critic never indulges in personalities or recklessly imputes dishonourable motives, but confines himself to the merits of the subject-matter before him.*

3. *The critic never takes advantage of the occasion to gratify private malice, or to attain any other object beyond the fair discussion of matters of the public taste. He will carefully examine the production before him, and then honestly and fearlessly state his true opinion of it."*

Ikompili jispjega l-istess awtur illi għalhekk din id-difiża ta' *fair comment* tfalli kemm-il darba l-kliem ilmentat ma jkunx:

"(i) a comment and not the assertion of some alleged matter of fact;

(ii) a comment on some matter of public interest;

(iii) a fair comment; and

*(iv) a comment published without malice."*⁹

---

⁸ A Digest of the Law of Libel and Slander and of Actions on the Case for Words causing Damage : W. Blake Odgers and Robert Ritson 6th ed. 1929 p. 159 – 160 .

Dwar l-ewwel rekwizit dan l-awtur jkompli jelabora illi: "*A comment... is the expression of the judgement passed upon certain alleged facts by one who has applied his mind to them, and who while so commenting assumes that such allegations of fact are true. The assertion of a fact is not a comment at all. If the words complained of contain allegations of fact which are denied by the plaintiff, and which the defendant cannot prove to be true, there must be a verdict for the plaintiff.*"¹⁰ Infatti fil-każ tagħna l-attur jilmenta mill-fatt li l-konvenut akkużah falzament illi meta ġie biex jikkwota minn dokument importanti tas-Santa Sede, ġab biss dak li kien jaqbel lillu u ħalla barra partijiet oħra. Irriżulta però illi l-attur tassew iċċita biss partijiet mill-*Bulla Suprema Dispositione* tal-Papa Alessandru VII tal-1663 li permezz tagħha l-Knisja ta' l-Assunta ġewwa l-kastel tar-Rabat saret kolleġġjata, u dan jammettuh l-istess attur meta fl-istess kwotazzjoni isemmi kemm-il darba l-kelma "*omissis*".¹¹ F'dan irrigward jidher għalhekk illi l-attur ma kellux raġun.

L-Odgers jinkludi l-kotba, bħal ma għandna fil-każ in eżami, bħala *matters of public interest* għall-fini tat-tieni rekwizit. "*A man who publishes a book challenges criticism. Therefore all fair and honest criticism on any published book is not libellous. But the critic must not go out of his way to attack the private character of the author.*"¹² Fil-każ tagħna ma jistax jingħad illi s-sugġett li dwaru kiteb l-ewwel l-attur, u mbagħad wieġeb il-konvenut ma kienx ta' ċertu nteress pubbliku, almenu fiċ-ċrieki parrokkjali tar-Rabat, Għawdex, u ż-żewġ każini tal-baned li rispettivament jappoġġjawhom. Wieħed għalhekk kien jistenna illi xi ħadd mill-kamp oppost kien ser jagħmel reazzjoni għal dak li kien ġie rivelat dwar din il-kwistjoni tal-matriċi. Infatti l-pubblikazzjoni ta' l-ewwel ktieb ġiet immedjatament segwita b'diversi artikoli w ittri fil-gažżetti, u mbagħad b'mod iżjed dettaljat fil-ktieb in eżami. Madankollu jirriżulta li l-konvenut ma rrestringiex ruħu li

---

⁹ op. cit p. 160 .

¹⁰ op. cit p. 161 .

¹¹ ara pag. 44 tal-ktieb ta' l-attur .

¹² op. cit. p. 176

jikkummenta u jikkritika t-teoriji u asserzjonijiet ta' l-attur, imma sfortunatament mar oltre u anke daħal fil-personali billi għajjar bi kliem xejn xieraq lill-awtur tal-ktieb li kien qed jikkummenta dwaru. Żgur li sentenzi bħal "*Għaliex kull ma fih dan il-ktieb mhux ħlief ideat stupidi ta' ħadd ieħor, ripetuti, kkupjati, u maniplati li Karmenu niżżilhom fl-istonku tiegħu u imbagħad reġa' rriġetthom fuq il-qarrejja tiegħu. Ħaġa bħal din saret fl-imgħoddi. Il-qarrieq inqabad u l-għajb tiegħu baqa' jissemma fl-istorja,*"¹³ "*Il-kwotazzjonijiet għamilhom biex jimpresjona kemm hu bravu,*"¹⁴ u "*Dan hu kliem tad-deheb li, kieku Karmenu Grech applikah għalih innifsu, ma kienx jaqa' fl-iżbalji li waqa' fihom, żbalji li ma jitħassrux bil-gomma, żbalji li se jpoġġuh mal-lista tan-nies mistkerrha mill-istorja għaliex ipprovaw jgħawġu l-verita' u nqabdu.*"¹⁵ huma kummenti żejda indirizzati direttament lill-persuna ta' l-attur, kliem li l-konvenut seta' faċilment evita fil-kritika tiegħu tal-kitba ta' l-attur u li ma jsañhu bl-ebda mod it-teži tiegħu.

Dwar it-tielet rekwizit l-awtur hawn iċċitat jispjega: "*Whether a comment is or is not technically 'fair' depends upon the language in which it is expressed... The limits of fair comment have been laid down from time to time in the Courts and (are) ...perhaps best stated in the following passage: ' What is the meaning of 'a fair comment'? I think the meaning is this: is the article, in the opinion of the jury, beyond that which any fair man, however prejudiced or however strong his opinion may be, would say of the work in question?... It is difficult to say what is within the limit. That must depend upon the circumstances of the particular case... Mere exaggeration, or even gross exaggeration, would not make the comment unfair. However wrong the opinion expressed may be in point of truth, or however prejudiced the writer, it may still be within the prescribed limit. The question which the jury must consider is this: Would any fair man, however exaggerated or obstinate his views, have said that which this criticism has said? (per Lord Esher, M.R., in Merivale and Wife v. Carson, 20 Q.B.D., at pp. 280, 281). "The*

---

¹³ l-Arci-matrici li qatt ma kienet : p. 11 .

¹⁴ ibid. p. 14

¹⁵ ibid. p. 15

criticism is to be 'fair', that is, the expression of it is to be fair. The only limitation is upon the mode of expression. In this country a man has a right to hold any opinion he pleases, and to express his opinion, provided that he does not go beyond the limits which the law calls 'fair' " (per Bowen, L.J., in the same case, 20 Q.B.D., at pp. 283, 284)."¹⁶ Fil-każ in eżami nsibu diversi kummenti li fil-fehma ta' din il-qorti jmorru ferm oltre l-kunċett ta' *fair criticism*, kif hawn imfisser. Hekk per eżempju frażijiet bħal: "*il-qerq sfaċċat li jippreżenta dan il-ktieb lill-qarrejja, qerq li mhux biss jagħmel diżunur lil min kitbu;*"¹⁷ "*Il-ktieb tiegħu m'hux ħlief tqanżiha waħda ta' tgħawwiġ ta' fatti, manipular ta' dokumenti, asserzjonijiet gratwiti.., Id-dokumenti kollha igiddbuh bl-iżjed leñen għoli quddiem Alla u quddiem il-poplu;*"¹⁸ "*baqa' jikkopja... ikkupjar sfrenat! Dokumentazzjoni xejn!... plagjarizmu ta' ħmerijiet u ideat stupidi frott ta' injoranza grassa fis-suġġett!*"¹⁹ "*Dawn qegħdin jaħsbu li kulħadd għandu l-istess mentalita' parnojka tagħhom;*"²⁰ "*Hekk ġralu Karmenu Grech. Bela' kollox bħal mazzun;*"²¹ "*Il-qofol tal-qerq u l-ingann miżrugħ permezz tal-ktejjeb ta' Karmenu Grech...*"²²

u bosta kummenti oħra ta' xejra simili mifruxa mal-ktieb kollu tal-konvenut, ċertament imorru oltre dak li wieħed jistenna minn kumment kritiku serju ta' l-opinjoni u ideat ta' ħaddieħor li ma jaqbilx miegħek.

Dwar l-aħħar rekwizit sabiex tirnexxi l-eċċezzjoni tal-*fair comment*, l-Odgers jikkumenta illi: "*In order that the defence of fair comment may avail, it must have been made bona fide and not from any malicious motive. A critic must always state his true opinion of the work before him; if he thinks well of the work and yet condemns it, he is acting dishonestly and will fail in his defense, even though the language used does not exceed the limits of a*

---

¹⁶ op. cit. p.180 – 181 .

¹⁷ l-Arci-Matrici li qatt ma kienet p. 11

¹⁸ ibid: p. 13

¹⁹ ibid. p. 43

²⁰ ibid. p. 66

²¹ ibid. p. 87

²² ibid. p. 95

fair comment." ²³ M'hemmx dubbju li l-konvenut jemmen bil-qawwa kollha fl-inkorrettezza tat-teži esposta mill-attur fil-ktieb tiegħu, u m'hemm ebda l-ebda prova u lanqas biss ġie allegat, ħlief fil-każ ta' l-*omissis* hawn fuq diskussa, li l-konvenut kien diżonest fil-kummenti tiegħu. Minn naħa l-oħra għalkemm huwa stess stqarr kemm-il darba li qatt ma kienet l-intenzjoni tiegħu li jwegġa' jew jagħmel ħsara lill-attur, illum hemm qbil fid-dottrina u l-ġurisprudenza li n-nuqqas ta' intenzjoni simili mhix difiża valida. Hekk jispjega l-awtur ġia ċitat illi: "*In an ordinary action for a libel or for words, though evidence of malice may be given to increase the damages, it never is considered as essential, nor is there any instance of a verdict for the defendant on the ground of a want of malice...an accidental or inadvertant publication of defamatory words may be ground for an action. The law looks at the tendency and the consequences of the publication, not at the intention of the publisher... if he has published words which have in fact injured the plaintiff's reputation, he must be taken to have intended the consequences naturally resulting from his act.*" ²⁴ Hekk ukoll il-qrati tagħna rribadew illi: "... *sabiex ikun hemm libell, biżżejjed li jiġi pubblikat kliem li joffendi r-reputazzjoni tal-persuna offiża, u mhux meħtieġ li l-imputat ikollu l-intenzjoni speċifika li jivvilifika.*" ²⁵

Jirriżulta għalhekk illi l-eċċezzjoni ewlenija tal-konvenut dwar id-difiża tal-*fair comment* tfalli f'mhux inqas minn żewġ rekwiżiti kif hawn fuq imfissra. Dak li qal il-konvenut fil-ktieb tiegħu "**L-Arci-Matrici li qatt ma Kienet**" f'diversi partijiet minnu kif indikat mill-attur fil-lista annessa ma' l-affidavit tiegħu, ²⁶ ma jistax jiftiehem mod ieħor minn '*a fair man*' u ċioe' minn xi ħadd ta' intelligenza medja, ħlief bħala attack personali fuq l-integrità u kredibilità ta' l-attur bil-konsegwenza li jnaqqaslu r-reputazzjoni tajba tiegħu.

---

²³ op. cit. p. 185

²⁴ op. cit. p. 281, ara wkoll : Gatley on Libel and Slander : 8th ed. para. 89, p. 45

²⁵ Pulizija vs Micallef Stafrace : vol. XLIII. iv. 880; ara wkoll Pulizija vs Anthony Montanaro et. : 23.09.1976 .

²⁶ a fol. 55 - 60 tal-process

Jibqa' għalhekk biss sabiex jiġu kwantifikati d-danni pagabbli lill-attur per konsegwenza ta' dan il-libell. Kif ġie ribadit mill-qrati tagħna: *"Il-mezzi li l-liġi tuża sabiex tirrepara u tirristabilixxi d-dritt vjolentement spostat fuq il-bażi tiegħu huma diversi... Infatti... min jonqos minn obligazzjoni jiġi obligat jadempniha fil-forma speċifika jew jiġi kundannat għar-riparazzjoni tad-danni bħala surrogat reintegrattiv. Imma hemm ċerti fattijiet li huma rriperabbli bħal meta jkun hemm id-distinzjoni, il-għaliex hu loġiku u naturali li dak li jiġi distrutt ma jistax jerġa' jirritorna taħt l-ebda forma. (Il-bniedem maqtul, l-unur tal-persuna kalunjata jew malafamata huma eżempju ta' fattijiet irriparabbli)." ²⁷* Hekk ukoll ġie konfermat illi: *"L-interess biex wieħed jaġixxi jista' jkun pekunarju u anke morali, purche' ġuridiku, jiġifieri korrispondenti għall-lezzjoni ta' veru dritt; u għalhekk ittra mibgħuta lil persuna, li tilledi l-onorabilità ta' persuna oħra, tagħti lil dan ta' l-añhar id-dritt li titlob il-protezzjoni tal-liġi biex tottjeni dikjarazzjoni mill-Qorti tal-falsità tal-kontenut ta' dik l-ittra; **u dan avvolja l-persuna offiża ma tkunx sofriet danni materjali.**" ²⁸*

Fil-każ in eżami ma tressqu l-ebda provi dwar danni attwali li setgħu ġew ikkawżati lill-attur bil-malafama kkawżata bil-pubblikazzjoni tal-konvenut. Għalhekk m'hu ser jiġi likwidat ebda ammont f'dan ir-rigward. Imma, ndipendentement minn xi danni attwali, l-Att dwar l-Istampa jagħti massimu ta' ħamest'elef lira maltija (illum EUR11650) bħala kumpens għad-danni morali kkawżati lill-persuna offiża.²⁹ Hija mħollija fid-diskrezzjoni assoluta tal-Qorti li tkun semgħet il-każ li tiffissa ammont sa mhux iżjed mill-massimu stabilit mil-liġi u li jkun l-iżjed jixraq għaċ-ċirkostanzi partikolari tal-każ. Fil-każ tagħna għandha publikazzjoni ta' darba waħda biss limitata għal ħames mitt (500) kopja, li skond il-konvenut ma nbiegħux iżjed minn 300 kopja minnha. Dan jista' jitqies verosimili, tenut kont l-interess limitat li jista' jkollha l-polemika tal-

---

²⁷ Onor. Paul Boffa noe et vs Paul Zammit : Prim'Awla : 6.2.1950 vol. XXXIV p. II. p. 480

²⁸ Lawrence Cachia Zammit et vs Carmelo Chetcuti A&CE : Prim'Awla : 8.11.1957

²⁹ art. 28(1) tal-Kap. 248 .

matriċi għal ċirku limitat ta' sostenituri ffissati taż-żewġ parroċċi tar-Rabat. Hemm ukoll in-nuqqas ta' intenzjoni malizjuża da parti ta' l-awtur tiegħu. Minn naħa l-oħra wieħed irid jikkunsidra wkoll illi pubblikazzjoni bħal din hija xi ħaġa pjuttost permanenti, u l-ħsara li ġiet ikkaġunata bl-attakki diretti lejn l-attur sejra tibqa' teżisti. Għalhekk, meqjus kollox, is-somma ta' elf u ħames mitt ewro (Eur1500) għandha tkun waħda adegwata għall-fini tal-kumpens dovut lill-attur.

Għal dawn il-motivi, tiddeċidi l-kawża billi, filwaqt illi tiċhad l-eċċezzjonijiet tal-konvenut, tilqa' t-talbiet attriċi u:

1. tiddikjara li l-kontenut tal-pubblikazzjoni tal-konvenut intitolata 'L-Arċi-Matriċi li Qatt ma Kienet' stampata fis-sena elfejn u tlieta (2003) tikkostitwixxi malafama a dannu ta' l-attur u konsegwentement il-konvenut hu ħati ta' din il-malafama;

2. tillikwida l-kumpens dovut lill-attur in linea ta' danni minnu sofferti in segwitu għal din il-malafama bl-applikazzjoni ta' l-artikolu 28(1) tal-Kap. 248, fis-somma ta' elf u ħames mitt ewro (Eur1500); u

3. tikkundanna lill-konvenut sabiex iħallas lill-attur is-somma hekk likwidata.

Bl-ispejjeż u bl-interessi legali mid-data ta' din is-sentenza sad-data tal-pagament effettiv, kontra l-konvenut.

< Sentenza Finali >

-----TMIEM-----